

Pisatelj je vse kraje obhodil do zadnjega koticčka sam in zasluži že zato občudovanje. Bralci ne bodo obhodili vsega, a priporočati jim je, da si pred turo prečitajo dotične odstavke v knjigi; zato naj pisatelj nikakor ne zamudi, sestaviti za končano delo (II. del izide koncem leta) točno kazalo vseh krajevnih imen⁴⁾. Pa tudi, kdor malo hodi okrog, imej knjigo vedno blizu rok; skrbno izbrane slike in instruktivni prerezi mu predočujejo tudi v sobi vse čudovitosti naših gora.

Knjiga je tudi temeljne važnosti kot uspeh na znanstvenem polju: pridobili smo si ž njo domovinsko pravico v novi stroki, in sicer strokovno in jezikovno. Zato bodi izrečena hvala in priznanje prof. Seidlu, nezaupnica pa raznim „učenim“ gospodom, ki poceni renomirajo v družbi prijateljev in prijateljic s svojo učenostjo, ko pa se jim namigne, naj stopijo z učenostjo na dan in plan, se s sto izgovori — zabubijo.

Dr. Jos. Tomišek.

Zabavna knjižnica „Slov. Matice XIX. (1907). (Konec.) — M. Pugelj je priobčil dve črtici, ki sicer obe izdajata vzornike, od katerih se je učil mladi pisatelj, vendar kažeta tudi marsikatero potezo, ki priča o lastnem opazovanju in dozorevanju umetniškem znanju ali vsaj o resnem trudu. Zanimivejši in vsekakor dovršenejši je prvi spis, ki nosi naslov: „Kapela sv. Florjana“. Tu je namreč značaj glavnega junaka, ki je neke vrste posebnost ali skoro idiot, očrtan dovolj skrbno in plastično, dejanje pa, ki se enakomerno giblje na zunaj in znotraj, je predočeno živahno in se razpleta s primernim tempom. Sicer se ne da tajiti, da je tuptam poteza, ki jo je hotel pisatelj porabiti kot oznako nedoločnega psihičnega stanja, v resnici sama po sebi nejasna in netočna, torej ponesrečena, da je celo nepotrebnih ali vsaj ne dovolj ekonomično izrabljenih momentov, vendar dela celota dovolj enoten vtisk in je dejanje izvedeno precej verjetno do naravnega zaključka. — „Žandar Stružnik“ pa spada gotovo med medlejše spise našega zbornika. Res, da je lik junaka samega, suhoparnega, po paragrafi in službenih predpisih živečega in čutečega orožnika, očrtan plastično in gotovo po resničnem življenju, vendar nas odbija neka zunanja surovost, ki zamori vsako duševno razmerje do tega človeka: ne simpatija, pa tudi ne antipatija. In ta junak pahne v prepad moralnega blata — nevede in nehote — mlado natakario Elo, ki se je z vsem ognjem mladostnega srca oklenila tega silnega moža. In ko se po mnogih letih zopet srečata: on, isti suhoparni službeni mož, ona pijana vlačuga, in se njuni duši razumeta bolj nego tisti usodni božični večer, tedaj nas to srečanje, to obupanje od ene in pomilovanje od druge strani zopet ne more geniti, kar je vsekakor umetnikova krivda, da ni znal prav ubrati strun tragike, ki so mu bile vsekakor, kakor je snov, na razpolago. V spisu pogrešamo koncentracije in notranje toplote, duševnega dela umetnikovega, brez katerega je še tako presljiva snov surova zunanost, ki nas dosti ne briga. — Novela „Pigmalion“, ki jo je napisal VI. Levstik, je vzeta iz umetniškega življenja. Junak ji je kipar Tomaž Krševan, najdenec in gojenec učiteljskega para. S prikupljivo ljubkostjo in blažilno mirnostjo je očrtana dečkova prva mladost, v kateri že ima važno in skoraj odločilno besedo župnik Ignacij Benja, tisti mož, ki postane pozneje bodočemu slavnemu umetniku v gotovem zmyslu skrbnik in nazadnje idealen, očetovski prijatelj gotovemu mojstru. Zdi se mi, da je lik tega umetniško čutečega starčka, kakor ga je ustvaril Levstik, nekak nov tip v naši književnosti, seveda le tip — ideala; žal, da pri naših razmerah še ni mogoč tak tip življenja! Kdor pa čuti umetniško, ta čuti tudi člo-

⁴⁾ Ako etimologija kakega imena ni povsem jasna, naj se pusti v obliki narodne izreke.

veško. Tako se zgodi, da je stari župnik Benja skoraj posrednik in zaščitnik ljubezni, ki vzklije kiparju Tomažu do krasne Tržačanke Ane baš pod župnikovo streho. Kakor diskretno je risana ta ljubezen med mladima človekoma, tako diha iz nje vsa romantika, ki je je sposoben moderni umetnik; ta sila pride tem bolj opravičeno do veljave, ker ljubi na eni strani umetnik z vsem srcem prve silne ljubezni svoj umetniški ideal, ki ga meni zreti utelešenega pred seboj, na drugi strani pa uživa ljubezen razvajeno mestno dekle pri globokočutečem umetniku in je prepričana o nestalnosti svoje ljubezni za prihodnost; to nesigurnost sluti tudi Tomaževa duša, vendar ljubi, ker zanj v ljubezni ni računov. Tretji del pa nam prinaša epilog ljubezni: Ana se je poročila z debelim tržaškim mesarjem, Tomaž pa se razočaran in obupan vrže v vrtinec razkošnega umetniškega življenja, ki ga spravi ob voljo do stvarjanja in ga nazadnje pripelje v bedo in skoraj v pogubo. Cankar je, rišoč take junake, obstajal pri tej postaji, Levstik pa gre dalje in zaključuje račune s pozitivnimi postavkami. Seveda ne morem trditi, da je ta pot vseskozi umetniško izravnana in izglajena; tu je porabljenih vse preveč raznih in skoraj nesorodnih sredstev, po katerih ta oddelek kričeče odstopa od prejšnjih dveh. Jaz celo o glavnem argumentu, po katerem se izvrši ozdravljenje Tomaževe duše, nisem docela prepričan. Pač pa moram priznati, da izzveneva novela v harmoničnih akordih, ki nas spominjajo prejšnjih partij: dejanje se zaključuje na posvečenem mestu, v župnišču, kjer je živel in kjer ravnokar umira mož, o katerem je bilo takorekoč posebljeno spoznanje pravega življenja in življenje samo. In v tisti uri, ko je z blaženim nasmehom na ustih umrl župnik Benja, se je preporodil Tomaž Krševan, ker je med svojim razočaranjem in na živem vzgledu župnikovem spoznal, kaj je življenje. Stopil je naravno pot proti ciljem umetnosti, kamor peljejo delo in znoj in potrpljenje, ker ni gorja — kakor trdi umirajoči župnik, ki bi ga ne prenesel — mož. — Od istega pisatelja je krajša črtica z naslovom „Sirota Jerica“, ki se po ideji naslanja na znano narodno pesem, ki pa je izvedena vse realističneje in v zmislu modernih socialnih, točneje, mestnih razmer. Poleg pasivne junakinje Jerice je prav mojstrsko orisanih še par drugih likov; pred vsem so to židovski agent Theuerrockh, ki se z idealno vnemo poteguje za Jeričino ljubezen, širokoustni čevljar Dolžan in propadajoči študent Rudolf Adam, ako ne govorim o Kuraltovi družini, ki je vsa izkoriščevalka sirote Jerice. V Jeričinem značaju je edina aktivna poteza požrtvovalnost, ki ji je prešla v kri in meso, ki se izraža v naravnost herojskih oblikah, ko jo začne gibati toliko časa duševno hrepenenje po sreči, po ljubezni. In to čuvstvo postane odločilno in se razvija do tragičnih razmer, ko spozna nesrečnega študenta Adama, ki ga obenem ljubi in kot sorodnega trpina pomiluje. Da mu vse: denar in sebe. Originalni zaključek, do katerega je pritiral pisatelj dejanje, je prav tako naravno kakor mojstrsko predločen, bodisi da se vrši pred našimi očmi, bodisi da se reflektuje v vtiskih, ki jih je napravil „škandal“ na tiste, ki so prej stali poleg Jerice na deskah življenja. — Zanimivi sta tudi zadnji številki našega zbornika, ki ju je napisal C. Golar; vzeti sta iz cikla: „Gorenjske povesti“ in se že na zunaj kažeta kot proizvoda s strogo krajevnim koloritom, kar je tudi nekak znak nekaterih mlajših naših pisateljev. Morda bodo postali taki umotvori zlasti Golarjeva posebnost. Prav posebno zanimiv umetniški poskus se mi zdi prvi sestavek „Lenčica in zmaj“, ker gradi pisatelj zunanje novelistično dejanje na temelju ljudske pravljice. Ni brez težav tak poskus in gotovo je nevarno tako podjetje. Ako hoče umetnik doseči svoj cilj, ne zadostuje samo, da do jedra pozna misel in pomen proizvodov ljudskega proizvoda, na katerem zida, ampak mora gledati zlasti na to, da zlije oba elementa v tako

celoto, da drug drugega ne moti, da ne čutimo že na prvi pogled — varanja. Da je s takimi snovmi dandanes v neposrednem razmerju le še ljudstvo, kmetsko ljudstvo daleč od mesta, to je naravno, zato je tudi naravno, da je zgradil Golar na tem temelju povest iz kmetškega življenja. Ali tudi tu so kočljivi pomisleki, kajti tudi naš kmet dandanes tem stvarjem kar tako ne veruje; torej treba posebnih razmer in morda tudi posebnih oseb. Zato je Golar srečno postopal, da si je izbral šele doraščajoče, šele zavedajoče se dekletke, ki je vsled vzgoje in morda tudi svoje narave pod posebno ostrim vplivom bajnega sveta. Sicer pa je govor skoraj izključno o ženskah, dekletih večinoma. Realno dejanje je romantično, v ljubezni pa je, kakor znano, naš mladi kmetški svet posebno poetičen, vsaj kar se tiče besed in oblik, četudi ne toliko po mišljenju. Da pravljica, kakor jo pripoveduje Golar, ni znana med ljudstvom prav v tej obliki, to se mi zdi več kot gotovo; sicer ni to glavna stvar pri beletrističnem proizvodu, kjer veljajo za umetnika deloma lastni estetični zakoni, izvirajoči iz krepke osebnosti. Vendar moram pohvalno omeniti, da Golar v splošnosti nikjer ni grešil proti značaju ljudskega izročila in mišljenja. Nenaravno in nepotrebno se mi zdi, da Lenčica občuje s svojo rajno babico, in to pri belem dnevu; pač bi bilo razumljiveje in bi nič ne motilo, da nastopa babica živa, saj je ona pred vsem nositeljica podedovanih ljudskih poetičnih in bojnih nazorov in oblik. — Na kmetško življenje in ljudsko verstvo se naslanja tudi druga Golarjeva črtica „Lovec Klemen“. To je eden izmed tistih divjih lovcev, ki jih pozna naša knjiga že nekoliko, samo da je ta še posebno divji. Skoraj da je bolj podoben tistim planinskim divjim lovcom, ki jih jako pozna nemška književnost raznih oblik. S temi nemškimi brati je Klemen tudi po tem v sorodstvu, ker je v zvezi z divjim lovom; ta bajčna misel v tej obliki pri nas menda ni samorašča, nastala je pod tujimi vplivi. Ne trdim, da bi bili taki motivi manj zanimivi za značaj našega ljudstva ali manj rodovitni za spretnega umetnika, marveč sem hotel že ob začetku opozoriti na to dejstvo, da se stvar loči in s tega stališča presoja in v tem zmislu uporablja. Vendar tudi tej zaključni Golarjevi črtici ne morem odreči krepkih, naravnost epičnih potez, dasi so ubrane barve bolj na mračno in osorno. *Dr. Iv. Merhar.*

Anton Breznik: Besedni red v govoru. Pretisneno iz „Dom in Sveta“, 1908. Založila Kat. Bukvarna. Natisnila Kat. Tiskarna. Ljubljana 1908. —

Odkar smo zavrgli pri ocenah knjig jezikovno stran kot za naše čase nepotrebno, devljejo zopet naši pisatelji slovenščino pogostoma na Prokrustovo posteljo. Temu ni krivo samo to, da jih ne prijemlje več kritika v tem oziru, ampak tudi to, da nimamo del, ki bi nam kazala pravilno materinščino. Da je temu tako, priča množica napak glede besednega reda, ker je ravno ta del slovniškega znanstva najslabeje obdelan, a ne samo pri nas, ampak tudi drugod. Imamo sicer nekaj pravil o besednem redu v govoru, toda ta so tako plitva, da je prava sreča, da se niso prenesla še bolj v življenje in niso napravila še večje zmede.

Izmed slovanskih narodov imajo posebe razpravo o besednem redu v govoru edinole Srbohrvatje: „O redu reči u srpskom jeziku“, P. Djordjević, v Glasu srp. kr. akademije 53, II. razred, 35. Kdor pa se je pri Slovencih zanimal za besedni red, ta je posegel po Dr. E. Bernekerjevem delu: „Die Wortfolge in den slavischen Sprachen“, Berlin 1900. In ker je ta mož profesor slovanske filologije na nemškem vseučilišču v Pragi, zato mu je tudi vsakdo verjel in se ravnal po njem, kolikor ga je razumel. Besedni red vseh indoevropskih jezikov je pa obravnaval v posebnem poglavju Delbrück v knjigi: „Vergleichende Syntax der indogermanischen Sprachen“, Straßburg 1900, kjer je porabil tudi že prej imenovano Bernekerjevo razpravo.

kar je bilo spričo stilne neodtehtanosti in — skoro bi rekel — površnosti (kdo bi si to pri Mešku mogel misliti?) zelo potrebno. Zdaj sta jezik in slog teh ginljivih zgodb o sončnem bratu gibka in živa, muzikalno pročitena. Često zazvenita hoteno arhaistično (po skladnji), to je lepo čuti. Legende «Frančišek in vitez Ecelino», ki ga je Dom in Svet takrat prinesel, pisatelj zdaj ni uvrstil med slovenske «Fioretti di San Francesco», ki jih bo tudi nejeverni človek naše razrvane dobe, če si je iz prevratne zmešnjave teh dni rešil še kaj zmisla za davno, mirno življenje in potrebe po vzponu prirodnega duha, vsaj s spoštovanjem čital. Škoda, da je knjiga tako siromašno opremljena.

Pavel Karlin.

Starejše pesnice in pisateljice. Zbrani spisi za mladino. Priredila Fran Erjavec in Pavel Flerè. Z risbami okrasili: Ivanka Kobilčeva in Roža Klein-Sternenova. V Ljubljani. 1926. Natisnila, izdala in založila Učiteljska tiskarna. Str. CXXXVI + 293.

V zbirki «Slovenski pesniki in pisatelji» je ta zvezek XIV. in je dal povod za ogorčeno invektivo v Socialni misli, kakor da pomenja neko epohalno delo, ki bi ga morali vsi listi še mokro in dišeče po tiskarni s pozavnami javiti. Lepo je, če se oče zavzame za otroka, a tako početje je smešno...

«Starejše pesnice in pisateljice»: Kakor je zamisel celotne zbirke dobra — izvedba in izbor je drugo — tako je tudi bila srečna misel, podati v eni knjigi življenje in delo starejših naših književnic, ki so nam danes sicer nedostopne. Prireditelja — mislim, da nosi glavno delo prvi — sta pokazala veliko pridnosti in sta se hvalevredno potrudila, kar pričajo rimske številke, označujoče uvod, in še strani 231 do 289 s Tolmačem k tekstom na straneh 2 do 229.

Obširna knjiga, ki nudi več kot pove naslov, ker skuša izpolniti vrzel kot — monografija slovenskega ženstva. Tako jo pozdravljam, povem pa koj, da ima v okviru edicije svoje slabe strani. Če bi šla zbirka naravno, organsko pot — začeli so z II. zvezkom (Levstik) in potem nadaljevali, kakor je naneslo — bi si prireditelja prihranila nemalo dela in tiskarna marsikako polo. Takó pa se je zgodilo, da beremo v uvodih vedno znova pogrete literarno-historične prikaze, ki v omladni razvlečenosti ne morejo zadovoljiti in tudi ne ogreti mladine, na katero prireditelja gotovo ob svojem učenem aparatu nista mislila ali pa sta menila, da je dovolj, če govori naslovna stran za njo. S «Starejšimi pesnicami in pisateljicami» moramo tedaj ponavljati književno zgodovino od Zoisovega kroga — v «Tolmaču» celo od protestantov — pa vse do moderne. Če ponovno na tolikih straneh kaj bereš, se pač tolažiš, da imaš še dober spomin... V knjigi o naših pesnicah in pisateljicah bi rekel kratko, da jih v dobi početkov slovenskega slovstva ni bilo in bi svoje znanje o slovenski ženi tedanje dobe prihranil za kako drugo delo, ker kolikor so se za njo zanimali pesniki in pisatelji, vemo iz njihovih del in življenja, kot vemo n. pr., da so Banjškarce in Ročinjke pele Staničevo pesem «Deklice, ki je v šolo hodila» že davno pred «Novicami» (str. XII.), ker je izšla že 1822., prav tako «Veselo pasterico» že 1806. in mogoče tudi njegove «Rožce na grob Marjane D***, ktera je v jeseni 1820 vmerla», ker je navedena tudi «visha». Pa kaj ima vse to opravati s slovenskimi pisateljicami! In v knjigi za mladino! — Življenjepisi Hausmannove, Turnograjske, Pesjakove in Pajkove so skrbno podani in nudijo mnogo podrobnosti, ki so bile doslej neznane. Označba Hausmannove (str. XXX) pač ne bo držala, ker, da bi «razen Prešerna v oni dobi težko našli pesnika, ki bi znal poseči tako globoko v svoje dušno življenje in tako pretresljivo iskreno izraziti svoja čustva kot to mlado dekle», je le drzna

trditev kljub previdni stilizaciji. — Glede «Rožmanove Lenčice», ki jo je Turnograjska «napisala po ustnem izročilu in narodni pesmi, ki je bila tiste čase še ohranjena o deklici istega imena iz ženinevega rojstnega kraja in ki sta ji jo pripovedovala Pintar in Toman» (str. XLIII) bi omenil, da Lenčica ni bila iz Kamne gorice, temveč iz Češnjice pri Podnartu in da pesem stari ljudje še poznajo ter da še živi tradicija o junaški deklici na njenem bogatem domu (glej moj zapisek v «Slovincu» 1926, št. 160).

K izboru ni kaj posebnega reči. Pri Hausmannovi je izmed njenih devetih pesmi priobčenih pet, pri Turnograjski njena edina, zato pa še sedem povestic — štiri tu prvič. škoda, da ni Rožmanove Lenčice, ki bi bolj zanimala ko katera druga. Pri Pesjakovi in Pajkovi je večji izbor; pri zadnji bi lahko nekaj strani verzov izostalo na račun proze. Sicer, ker je proza že v odlomkih in je v uvodu poglavje o «drugih pesnicah in pisateljicah preteklega stoletja», bi ne bilo napak, če bi prireditelja štiriperesni deteljici prikrajšala nekoliko prostora v prilog drugim, pa če bi slednji dala vsaj eno stran. Tako bi bila knjiga potem res cvetnik naših starejših pesnic in pisateljic.

Risbe so povsem v stilu in duhu knjige.

Zunanost — forma in vezava — kot prejšnjih zvezkov okusna, le praktična in trpežna ni (vezava). V knjižničarski praksi se te vrste vezava ni obnesla. Pri cenah, kot jih ima ta zbirka, bi morali že bolj gledati na solidnost!

Joža Lovrenčič.

S R B S K O - H R V A T S K A D E L A

A. Jelačić: Ruska revolucija i njeno poreklo. «Nova Evropa.» Zagreb 1925. Str. 8 + 194 + (6) in 2 zemljevida. Cena v predplati Din 40.—.

«Nova Evropa» je namenila knjigo 10letnici ruske revolucije 2. marca t. l. A. Jelačić, prej docent v Kijevu, sedaj v Skoplju, avtor razprave o kmečki vstaji leta 1848. na Hrvatskem, ne želi biti «naročito originalan» in je spisal «jednu informativnu popularnu knjižicu», da poda nepristransko sliko izvora in razvoja «velike katastrofe». Uvodno poglavje «Postanak i razvitak carske Rusije» obsega na 51 straneh dogodke celih tisoč let (od početkov ruske države do ustoličenja leta 1896.) in zapušča nejasen vtis. Niso navedeni niti politični in gospodarski vplivi dolgega tatarskega robstva, iz katerega izvajajo za Kostomarovim novejši zgodovinarji (evrazijci, prof. R. Viper) neomejeno carsko oblast in poljedelski komunizem (2). Nekatero netočnosti so nastale radi pomanjkanja prostora. Obsodbe vredne so druge, ki dokazujejo, da ni ruska revolucija nič mlajša od ruske države. Tako čitamo, da se je zrušila kijevska, točneje oblastna Rusija od polovice XI. do polovice XIII. stoletja «usled unutarnjih političkih razmirica... usled navale surovih tujinaca, no ne manje i usled unutarnje s o c i j a l n e krize, prouzrokovane golemom nepravdom ekonomskog uredjenja, potlačenošću slabih i haračenjem moćnih siledžija» (1). Tu ni omenjen glavni vzrok propada — preložitve svetovnih trgovskih potov po križarski osvojitvi Carigrada leta 1204. Znana upornika: Razin (1670) in Pugačov (1773) sta naslikana kot kmečka carja, socijalna revolucionarja (5 in 20), dasi se je izjalovila v obeh primerih vstaja baš radi razočaranja kmetov, katere so pustili kozaški poglavarji po neuspehih na cedilu. S. Golubeov, urednik «Pugačovskega Arhiva», piše, da Pugačov ni nameraval «istrebiti vseh plemičev do poslednjega», temveč ukiniti manifest o svobodi plemstva iz l. 1762. in vpostaviti obvezno službo: namesto podložnikov bi dobili plemiči plačo. — Bolj skrbno je podana na str. 21. do 51. zgodovina ruske politične misli od